

LES CONDUCTES DISRUPTIVES I LES COMPETÈNCIES SOCIOEMOCIONALS

Maria Estrella Esturgó Deu
Josefina Sala Roca

RESUM

La majoria dels aprenentatges es realitzen en contextos de relació interpersonal, i és en ells on també s'originen o es manifesten la majoria dels conflictes. L'escola és l'espai interactiu on molts d'aquests conflictes es manifesten. Les conductes disruptives són diverses i les seves causes probablement també. Constitueixen un dels problemes més comuns en el dia a dia de les aules.

El present estudi vol intentar esbrinar la relació entre les competències socioemocionals i la manifestació de conductes disruptives per part dels alumnes. Per assolir l'objectiu plantejats s'han utilitzat diferents instruments (tests de competències socioemocionals i qüestionaris) que s'han aplicat tant a l'alumnat com al professorat d'un conjunt d'11 escoles de primària del Vallès Occidental. Els resultats obtinguts confirmen la hipòtesi plantejada en l'estudi. Diverses són les competències relacionades amb les conductes disruptives. No obstant la més relacionada és la dificultat per controlar les reaccions emocionals negatives.

1. INTRODUCCIÓ

Actualment trobem, sobre tot als mitjans de comunicació, nombroses notícies sobre el comportament poc cívic d'alguns adolescents. Per exemple, i per ordre cronològic, hem trobat aquests titulars en algunes publicacions:

- *“Detenidos por acosar a un compañero que intento suicidarse”* La vanguardia-29/5/05 Valencia.Efe.
- Josep Ferrer, *“Una baralla escolar acaba amb tres ferits d'arma blanca a l'Hospitalet”* (Diari Avui, 2/6/05)
- R.H. Jaén *“Expulsan de clase a ocho alumnos por insultar en la red a compañeros.”* (El País, 3/6/05),...

Això, és una petita mostra de la preocupació social existent sobre aquesta problemàtica. També ens serveix per constatar que cada vegada hi ha més comportaments no adequats dins i fora del recinte escolar.

El nostre interès, però, està en les conductes no adequades que es produeixen dins de l'àmbit escolar. Hi ha diversos tipus de comportaments problemàtics. Existeixen els trastorns conductuals (com el TDAH, el trastorn disocial, etc.), no obstant també hi ha un conjunt molt ampli de conductes, que no arriben a ser trastorns però que són capaces de “trastornar el ritme de treball i de convivència a l'aula. Aquestes conductes són habitualment anomenades **conductes disruptives**.

Les conductes disruptives trenquen el funcionament normal d'una activitat d'ensenyament-aprenentatge dins de l'aula. Dit d'una altra manera ho podríem definir com “... *un boicot permanente al trabajo del profesor y de los demás alumnos y al desarrollo de la actividad en el aula,*.... (Muñoz Sánchez, 2004:81). També s'ha de dir que té una naturalesa emocional (Hernández, 2001) comportant una mostra de rebel·lia, desafiament i manca de respecte.

Altres definicions no inclouen aquest component d'intencionalitat expressa per trencar el funcionament de l'aula: “(Psic. Soc.) *Comportamiento que se caracteriza por una ruptura muy marcada respecto a las pautas de conducta generales o sociales aceptadas, que puede amenazar la armonía incluso la supervivencia del grupo, aunque sus integrantes no tengan conciencia de este peligro, ya que en caso contrario se definiría como una conducta de tipo “antisocial”*” (Diccionario Enciclopédico de Educación Especial,1985:459).

Si comparem les dues definicions veiem que coincideixen en caracteritzar aquest tipus de conducta com un trencament freqüent del ritme de treball que hi ha a l'aula però, com hem assenyalat anteriorment, es diferencien en que en la primera definició es considera que les conductes disruptives tenen una intencionalitat negativa (“boicot”) i en la segona, no. Nosaltres també pensem que malgrat en alguna conducta pugui existir aquesta intencionalitat, en la majoria dels casos són involuntàries i precisament responen a una marcada impulsivitat i incapacitat d'autocontrol de l'alumne.

No existeix un clar consens, tot i que hi ha coincidències respecte quines són les conductes disruptives. Cheryl Harrison (1986) considera com conductes disruptives: interrompre a classe, parlar amb companys durant la classe, petites ofenses, retards en les arribades, abstenir-se de les discussions a classe i no fer els deures. Per una altra banda, J Ron Nelson (1996) parla de desafiaments, agressivitat, desobediència provocació, i desafiament. Janet Ellis (1999) quan parla de conductes disruptives fa referència a: amenaces, crits, gestos inadequats, fer malbé objectes i agressions físiques. Per tant, no tan sols no hi ha un consens clar respecte de quines són aquestes conductes, sinó que també estem parlant de conductes de naturaleses diferents. En aquest sentit Fernández (2001) classifica les conductes disruptives en quatre categories:

- No respectar les normes establertes a classe
- Alterar el desenvolupament de les tasques
- Desafiar l'autoritat del mestre
- Agressió física o verbal

Aquesta situació, de conflicte bastant freqüent, provoca conseqüències tant pels nens com pels mestres. En els alumnes els condiciona el seu èxit acadèmic i professional, i a nivell personal, ocasiona una possible inadaptació al seu entorn. És a dir, mostra dificultats a l'hora d'establir relacions amb els altres i de mantenir unes adequades relacions interpersonals.

En el mestre, la freqüent presència de conductes disruptives a l'aula li provoca estrès i ansietat, dificultant el desenvolupament les seves tasques. Segons un estudi del sindicat ANPE (lamalla.net, 3/6/05), 7 de cada 10 mestres són propensos a patir ansietat i depressió. Tot i que l'informa, també reconeix que les causes no són totes d'origen escolar.

Quan es planteja aquesta problemàtica escolar, sempre s'ubica a l'ESO. És a dir, es considera que la conflictivitat en aquesta etapa és més elevada respecte a les altres etapes educatives. No obstant, cal preguntar-se si les conductes disruptives són unes conductes adquirides o és que són la manifestació de la manca d'adquisició d'unes altres competències. Pensem que possiblement l'origen de les conductes disruptives respon a aquesta segona possibilitat. Mantenir un comportament adequat dins de l'aula: respectar els torns de paraules, als companys i al mestre, mantenir-se assentat i atent llargues estones, etc. suposa una capacitat per controlar i dirigir els components atencional i emocional, tenir unes habilitats socials que permetin ajustar el propi comportament al que el grup demanda, etc. Aquestes

competències s'adquireixen en el decurs de la socialització, i fonamentalment en els primers estadis de la vida, en el període comprès des del naixement fins la pubertat. Malgrat els adolescents tenen adquirides múltiples competències socioemocionals, no sempre encerten a emprar-les correctament. Per això, considerem que possiblement l'origen de les conductes disruptives en la secundària té molt a veure amb un insuficient desenvolupament de les competències socioemocionals en l'etapa prèvia.

Així, l'objectiu del present treball és analitzar la relació entre les competències socioemocionals i les conductes disruptives a l'etapa de primària. Hem així mateix de considerar que aquesta relació pot ser doble: 1) Una falta de competències socioemocionals podria originar les conductes disruptives, 2) les conductes disruptives i les seves conseqüències en la dinàmica grupal dins de l'aula podrien incidir en el desenvolupament final de competències emocionals.

2. METODOLOGIA

La mostra consta de l'alumnat (1422) i professorat (69) de 22 CEIPs del Vallès Occidental. Els nens, en el moment de la realització dels tests, estaven realitzant estudis que van des de 1er a 6è de primària.

Els instruments utilitzats per fer l'estudi son:

Test d'EQI de Reuven Bar-On dels nens (la versió curta té 30 ítems, emprada en els primers cursos, de 1r a 4t, i la versió llarga en té 60, pels alumnes de 5è i 6è). Aquest test és una versió del test per adults que va dissenyar el mateix autor. El test dona un quocient general d'Intel·ligència Emocional i 5 escales:

- Components intrapersonals
- Components interpersonals
- Components d'adaptabilitat
- Components de gestió de l'estrès
- Components de l'estat afectiu general (sols en la versió llarga)

Donat que no tenim una estandardització en la població catalana les dades s'han tractat com a puntuacions t (mitjana 100 i SD 15) obtingudes usant la mitjana i SD de la mostra.

Qüestionari dels mestres sobre les conductes disruptives:

Vam elaborar un qüestionari per tal que els mestres identifiquessin els nens que presentaven conductes disruptives. En aquest estudi hem considerat com a conducta disruptiva tot aquell comportament. En aquest sentit hem considerat categories de conductes disruptives:

1. Desobeeix al mestre i no accepta les seves indicacions.
2. Sovint es mou del lloc sense permís,
3. Parla amb veu alta quan no és el moment,
4. Freqüentment interrompeix la classe,
5. Té dificultats per a respectar el torn de paraula
6. Agressions verbals,
7. Agressions físiques,

8. Fa malbé objectes
9. Altres conductes disruptives (aquesta és una opció que està oberta a les aportacions dels mestres)

Els mestres només havien d'apuntar quins nens presentaven cadascuna d'aquestes conductes. Per a mantenir l'anonimat dels nens, s'anotava el número de llista que li corresponia a cada alumne senyalat. Les valoracions les feia tant el mestre tutor com d'altres mestres (especialistes) pel que es va fer un promig de les valoracions en cada nen.

S'han tractat les dades pel Programa d'Anàlisi Estadístic SPSS-PC. Es va comparar les competències socioemocionals dels alumnes que presentaven conductes disruptives respecte els que no mitjançant una prova T-test.

3. RESULTATS

3.1. Conductes disruptives observades.

De forma global, a partir de les respostes dels mestres, les 9 conductes observades es poden ordenar de major a menor freqüència de la següent manera:

- 12% dels nens no respecten el torn de paraules
- 10,45% parlen en veu alta quan no és el moment
- 10,4% interrompen freqüentment la classe
- 8,7% es mouen sovint de lloc
- 8,2% agredeixen verbalment
- 6,4% desobeeix al mestre i no accepta indicacions
- 4,9% agredeix físicament
- 3,3% conductes disruptives no especificades
- 0,9% fan malbé els objectes

3.2. Relació de les competències socioemocionals amb les conductes disruptives.

Per observar la relació de les conductes disruptives amb les competències socioemocionals valorades es va comparar les puntuacions obtingudes en el test EQIj dels nens i nenes segons puntuessin si presentaven o no conductes disruptives. Tots els alumnes que presenten conductes disruptives puntuen menys i de forma significativa en intel·ligència emocional i els components de la gestió de l'estrès (en aquest subtest es valora fonamentalment la gestió de l'emocionalitat negativa), en relació a la major part de les conductes disruptives observades. Així mateix es va observar una menor puntuació en components interpersonals i d'adaptabilitat.

	conductes disruptives	no respectar torn paraula	interrompre classe	desobeir mestre	moure's sovint	parla en veu alta quan no toca	agressivitat física	agressivitat verbal	fer malbé objectes
Intel·ligència emocional	no	100,0	100,24	100,45	100,30	100,16	100,17	100,32	99,85
	si	98,3	96,46**	91,35***	94,61***	97,15*	92,04***	95,13***	95,89

Components intrapersonals	no	99,8	99,70	99,94	99,80	99,73	99,82	99,65	99,82
	si	100,22	100,76	98,25	100,03	100,48	99,74	101,40	99,82
Components interpersonals	no	99,92	100,08	100,39	100,22	99,94	100,09	100,32	99,86
	si	99,04	97,69	92,20***	95,43**	98,80	93,68**	95,15**	95,00
Components d adaptabilitat	no	99,66	99,84	100,21	99,97	99,76	99,86	100,03	99,68
	si	100,04	98,72	93,22***	97,05	99,40	96,30	96,88*	102,53
Components generals de l estat afectiu	no	99,84	99,92	100,26	100,24	99,64	100,01	99,72	99,90
	si	100,55	100,14	95,95	95,89	102,12	97,21	101,65	104,88
Components de la gestió de l estres	no	100,89	101,16	100,73	100,90	101,12	100,80	101,00	100,36
	si	96,27***	93,32***	94,10**	93,59***	93,95***	89,23***	93,61***	91,20*

Diferències significatives de les mitjanes respecte el grup que no presenta conductes disruptives: $P < 0,001$; $P < 0,01$; $P < 0,05$.

CONCLUSIONS I DISCUSSIÓ

Davant els resultats obtinguts podem dir que la nostra hipòtesis es confirma. L'índex global d'intel·ligència emocional és moderadament inferior per a totes les conductes disruptives valorades, malgrat que aquesta diferència sols és significativa en 2 de les 8 conductes valorades. Hem de considerar que una de les conductes en que no s'ha observat aquesta reducció significativa és la de fer malbé objectes d'altres, la qual ha estat la menys observada, i la de no respectar el torn de paraula que és la més lleu.

La gestió de l'estrès és la competència més relacionada amb les conductes disruptives. Es va observar una reducció significativa d'aquesta competència en totes les conductes disruptives valorada, essent en l'agressivitat física (la conducta disruptiva més greu) on s'observava la major disminució. Cal assenyalar que una anàlisi qualitativa de les preguntes que inclouen aquest subtest indiquen que el què es valora fonamentalment és la incapacitat per regular les emocions negatives, aspecte molt vinculat a la impulsivitat, i la reactivitat emocional negativa.

En un estudi de Muñoz, Carreras i Braza (2004) va analitzar quins factors de les competències socials es relacionaven amb els comportaments disruptius manifestats per nois i noies d'un centre de secundària. Muñoz i els seus col·laboradors va detectar que el nois disruptius obtenen puntuacions més altes en impulsivitat. A més l'estudi deixa constància que després d'una intervenció on es treballen les competències socials, es produeix una disminució de les conductes disruptives. Per tant els nostres resultats estan en consonància amb aquest treball.

També les habilitats per les relacions interpersonals es veu mermada en els grups d'alumnes amb conductes disruptives, concretament amb els que presenten desobediència al mestre, moure's del lloc quan no és el moment i l'agressivitat física i verbal. Això assenyala que probablement a les conductes disruptives s'associï també dificultats de relació amb els companys. Així mateix cal també considerar la relació sinèrgica entre les variables d'habilitat de relació interpersonal i la capacitat per regular l'emocionalitat negativa. Per tant els nens i nenes que tenen poc desenvolupades ambdues competències poden presentar majors problemes en la seva socialització i en la dinàmica de l'aula. De fet s'observa en aquest sentit una menor capacitat per adaptar-se a l'entorn en els alumnes que presenten les conductes disruptives més severes: desobeir al mestre i l'agressivitat verbal i física, malgrat aquesta última no arriba a la significació estadística.

Un dels temes plantejats en aquesta interrelació entre les conductes disruptives i les competències socioemocionals era quina és la causa i quina és la conseqüència. Si bé tot sembla apuntar que una baixa competència socioemocional seria la causant de les conductes disruptives, també es plausible que aquestes incideixin negativament en l'emocionalitat del nen o nena. Les dades apunten a que això no es produeix. Així no s'observa cap relació d'aquestes conductes amb l'estat afectiu general, la qual cosa fa suposar que l'alumne no sembla especialment afectat per les conseqüències del seu comportament. Es podria pensar que una menor consciència de les pròpies emocions podria explicar aquesta falta d'una afectació que semblaria lògica, no obstant, en els resultats s'observa que les competències intrapersonals no estan afectades. Precisament l'anàlisi qualitativa dels ítems d'aquest subtest assenyalen que el què es valora fonamentalment és la comprensió de les pròpies emocions. Una possible explicació a aquest fet estaria en que potser precisament la realització d'algunes d'aquestes conductes disruptives poden ajudar a sustentar una autoestima basada en el lideratge negatiu dins l'aula. En aquest sentit Muñoz, Carreras i Braza (2004) van observar un major puntatge en el lideratge social en joves disruptius a la secundària. No obstant, aquesta possibilitat requeriria d'estudis específics.

D'aquest estudi podem concloure que la falta de competències socioemocionals són un factor involucrat en la gènesi de les conductes disruptives. Especialment les principals mancances estarien en una major reactivitat emocional negativa i la manca de capacitat per regular aquestes emocions negatives. Així mateix les menors competències interpersonals i d'adaptabilitat estarien implicades. Aquestes competències fan referència a l'empatia, la sociabilitat i prosociabilitat, la flexibilitat i la resolució de problemes i la perseverança en cercar aquesta solució.

Finalment, assenyalar que aquest estudi s'està complementant amb un estudi sobre les estratègies que usen els professors per prevenir o afrontar les conductes disruptives, així com la relació entre les conductes disruptives i les competències socioemocionals del professor.

AGRAIMENTS

La realització d'aquest treball ha estat possible gràcies a una llicència retribuïda concedida pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya (DOGC núm.: 4182 de 26.7.2004)

REFERÈNCIES

- A.A.V.V. (1985): Diccionario Enciclopédico de Educación Especial. Madrid: Ed; Diagonal /Santillana.
- BAR-ON, R. i PARKER. J.D.A. (2000): BarOn Emotinal Quotient Inventory: Youth Version. Technical Manual. New York: MHS.
- (2005) Detenidos por acosar a un compañero que intento suicidarse. *La vanguardia*- 29/5/05 Valencia. Efe.
- ELLIS J. i MAGEE, S. K. (1999): Determination of environmental correlates of disruptive classroom behaviour: integration of functional analysis into public school assessment process. *Educational & Treatment of Children*, 22, 291-316.
- FERNÁNDEZ, I. (2001): Guía para la convivencia en el aula. Barcelona: Ed, Ciss-Praxis.
- FERRER, J. (2005): Una baralla escolar acaba amb tres ferits d'arma blanca a l'Hospitalet *Diari Avui*.

HARRISSON, CH. (1986): Managing disruptive student behaviour in adult basic education. ERIC digest n°54. ERIC ED 272700. *Clearinghouse on Adult Career and Vocational Education Columbus OH.*

HERNANDEZ, THOMAS J. FISTER, DEBORATH L. (2001): Dealing with disruptive and emotional college students: a systems model. *Journal of College Counselling, 4(1)*, 49-63.

MASSA, A. (2005) Set de cada 10 professors són propensos a patir ansietat o caure en depressió. *La Malla.net*

MUNOZ, J. M. CARRERAS, M.R. i BRAZA, P. (2004): Aproximación al estudio de las actitudes y estrategias de pensamiento social y su relación con los comportamientos disruptivos en el aula en la educación secundaria. Murcia: *Anales de psicología, 20 (1)*, 81-91.

NELSON, J. R. (1996): Designing schools to meet the needs of students who exhibit disruptive behaviour. *Journal of Emotional & Behavioural Disorders, Vol. 4 Issue 3*, 147-162.

R.H; (2005) Expulsan de clase a ocho alumnos por insultar en la red a compañeros. *El País.*